

Tillaga Flokks fólksins að skóla- og velferðaryfirvöld leiti eftir að samstarf skólaþjónustu og þroska- og hegðunarstöðvar verði formgert til að stytta biðlista

Flokkur fólksins leggur til að borgarstjórn samþykki að velferðarráð leiti eftir að formgera samstarf skólaþjónustu og þroska- og hegðunarstöðvar (PHS) í þeim tilgangi að vinna saman að málum barna þar sem aðkoma barnalæknis er nauðsynleg. Með samstarfinu er börnum hlíft við lengri bið á biðlista eftir sérfræðiþjónustu. Samstarfið skal snúa að þeim málum þar sem við skimun hefur komið í ljós að sterkar vísbendingar eru t.d. um ADHD með tilheyrandi fylgikvillum. Í samstarfinu fælist að sálfræðingur skóla og sérfræðingar PHS færu yfir þessi mál saman og afgreiddu þau með viðeigandi hætti. Þessi hópur barna fengju þar með greiningu og viðeigandi meðferðarúrlausn fyrr. Með samstarfi þessara tveggja þjónustustofnana myndu biðlistar stytta og jafnframt stytta bið þeirra barna sem glíma við önnur þroska, tilfinninga,- félags- og hegðunarfrávik, með eða án hamlandi einkenna ADHD.

Ástandið í þessum málum í dag er slæmt. Börn sem þurfa aðstoð sérfræðinga skóla eru mánuðum saman á biðlista. Eftir skimun eru þau sem þurfa frekari þjónustu sett aftur á biðlista. Eftir að hafa fengið frekari aðstoð hjá skólaþjónustunni gæti niðurstaðan verið sú að vísa þarf máli þeirra til PHS þar sem aðkoma barnalæknis er talin nauðsynleg að máli þeirra. Þá hefst enn á ný bið á biðlista.

Greinargerð

Markmiðið með tillögunni um formlegt samstarf skólaþjónustu og þroska- og hegðunarstöðvar er að stytta bið barna eftir þjónustu bæði hjá skólaþjónustunni og hjá þroska- og hegðunarstöð. Með samstarfinu verður þjónustan bæði skilvirkari og faglegri. Hér er sem dæmi um að ræða börn sem glíma við ADHD. Til að fá endanlegt mat og viðeigandi meðferðarúrlausn þarf barnalæknir að koma að máli þeirra. Þessi mál er hægt að afgreiða fljótt og vel í teymi sálfræðinga skólaþjónustu og læknis og sérfræðinga þroska- og hegðunarstöðvar. Þar með er börnunum forðað frá frekari biðlistum.

Fjöldi mála og biðlistavandinn

Árið 2019 bárust 2162 beiðnir til skólaþjónustu Reykjavíkurborgar vegna 1875 barna. Í árslok hefur þjónusta hafist eða verið lokið í málum 79% barnanna. Hér kemur ekki fram hlutfall þeirra mála þar sem þjónusta hefur hafist en er ekki

lokið. Að hefja þjónustu gæti þess vegna þýtt eitt viðtal svo það segir ekki mikið.

Í svari frá velferðarsviði kom fram að í desember 2019 voru 452 börn á bið eftir fyrstu þjónustu. Þetta eru börn sem bíða eftir íhlutun sérfræðinga í kjölfar tilvísunar frá skóla og foreldrum. Af þeim tæplega 450 börnum sem bíða eru 52 að bíða eftir hegðunarráðgjafa, eftir sálfræðingi bíða 297 börn, þar af 224 grunnskólabörn, eftir talmeinafræðingi bíða 121 barn, þar af 111 leikskólabörn og síðan er hópur sem bíður eftir að hitta félagsráðgjafa, kennsluráðgjafa og sérkennsluráðgjafa, alls 452 börn. Miklar áhyggjur eru af börnum sem bíða eftir talmeinafræðingi því fá þau ekki þjónustu fljótt er hætt á að vandinn fylgi þeim áfram.

Hinn hópurinn bíður eftir framhaldssérfræðiþjónustu: þjónustu talmeinafræðings eða ítarlegri þjónustu hjá sálfræðingi. Þau börn sem bíða frekari þjónustu hafa fengið einhverja þjónustu, snemmtæka íhlutun/ skimun á sínum vanda en halda áfram á biðlistanum m.a. af því að mál þeirra þarfnast aðkomu barnalæknis. Þetta voru 307 börn í árslok 2019, 209 börn bíða eftir sálfræðiþjónustu, þar af 165 grunnskólabörn. Rúmlega helmingur beiðna til skólaþjónustu eru vegna einbeitingarerfiðleika (ADHD). Þetta eru mál þar sem aðkoma barnalæknis er oftast nauðsynleg.

Það sem Flokkur fólksins hefur lagt til

Biðlistavandinn í borginni er mein sem fengið hefur að festa rætur.

Borgarfulltrúi Flokks fólksins hefur verið með allnokkrar tillögur sem lúta að hvernig bæta megi þjónustuna, gera hana skilvirkari, faglegri og til að uppræta biðlista. Lagðar hafa verið fram m.a. eftirfarandi tillögur:

1. Að fjölga stöðugildum sálfræðinga
2. Að færa aðsetur sálfræðinga frá þjónustumiðstöðvum inn í skólana
3. Að börn skulu ávallt hafa biðlistalaust aðgengi
4. Að skólasálfræðingar heyri undir skóla- og frístundarráð.

Einnig hafa verið lagðar fram fjöldi fyrirspurna, m.a. um samsetningu biðlista og ástæður tilvísunar til að sjá hvernig þessum börnum líður og hvernig er mögulega verið að halda utan um þau. Svörin hafa engu skilað nema þá helst að staðfesta hversu mikill frumskógur skólamál borgarinnar er.

Ástæður biðlista eru kannski ekki margar og er sú helsta að þeir sálfræðingar sem sinna störfum skóla anna ekki verkefnum. Til að uppræta biðlista eða í stytta þá þarf því að fjölga stöðugildum sálfræðinga. Stöðugildum sálfræðinga hefur í mesta lagi fjölgað um eitt síðustu 5-10 ár. Stöðugildum talmeinafræðinga hefur fjölgað heldur meira. Talmeinafræðingar sinna málþroskavanda leik- og grunnskólubarna. Mikill skortur er auk þess á úrræðum og almennum bjargráðum fyrir tvítyngd börn í leik- og grunnskólum.

Ef horft er til fjölda stöðugilda t.d. sálfræðinga í skólaþjónustu þá eru þau 23.13 þar af stöðugildi sálfræðinga í grunnskólum 15.60. Fjöldi leikskóla er 79 og grunnskóla 45. Heildarfjöldi barna er rúmlega 21.000. Ef litið er nánar á grunnskólana þá er 15.6 stöðugildi (um 25 sálfræðingar) á 15.000 börn sem þýðir gróflega að hver sálfræðingur/stöðugildi þjónustar 1000 börn.

Í raun má því segja að það sé útilokað fyrir sálfræðing að sinna þessum fjölda barna svo vel sé, jafnvel þótt megnið af þessum börnum þurfi aldrei á neins konar þjónustu sálfræðinga að halda. Dæmi eru um að einn sálfræðingur sinni þremur skólum. Fyrir þann sálfræðing fer einnig tími í að fara á milli skóla og þjónustumiðstöðvar sem hann hefur aðsetur á. Vikið verður að aðsetri sálfræðinga síðar í greinargerðinni.

Nánar um tillögur Flokks fólksins í borginni í þessum málaflokki

Borgarfulltrúi Flokks fólksins lagði fram hóflega breytingatillögu við fjárhagsáætlun í desember sl. í þeirri veiku von að hún yrði samþykkt og væri þá alla vega komin smá byrjun í að saxa á biðlistana. Lagt var til að fjárheimildir skóla- og frístundasviðs yrðu hækkaðar um 40,5 m.kr. til þess að vinna niður biðlista í þjónustu við börn og að ráðnir yrðu tímabundið tveir sálfræðingar til viðbótar og einn talmeinafræðingur til eins árs. Gert er ráð fyrir að kostnaður fyrir þessi þrjú stöðugildi næmi 40,5 m.kr. sem fjármagnað verði með tilfærslu af liðnum ófyrirséð, kostn.st. 09205.

Aðrar tillögur Flokks fólksins hafa snúið að valdeflingu skólanna sem sagt sálfræðingur **inn** í hvern skóla.

Hinn 27. júní 2018 lagði borgarfulltrúi Flokks fólksins fram tillögu í Skóla- og frístundarráði um að skólasálfræðingur væri í hverjum skóla í Reykjavík og að skólar verði valdefldir með þeim hætti að þeir ráði sjálfir til sín skólasálfræðinga sem hafa skulu aðsetur í skólum og taka við verkbeiðnum frá nemendaverndarráðum. Í lögum segir að hver skólasálfræðingur skuli vera í

hverjum grunnskóla og að börn skuli hafa aðgang að sérfræðiþjónustu þar á meðal sálfræðiþjónustu. Flokkur fólksins sá fyrir sér að hver skóli fengi nægjanlegt fjármagn til að hafa í það minnsta sálfræðing í 40% starfshlutfalli, segir í tillögunni.

Tillögunni var vísað til velferðarráðs og var nefnd í Kynningu velferðarsviðs um tillögur og stöðu skólasálfræðingar á fundi 17. ágúst 2018.

Í sömu kynningu kom fram að velferðarráði fannst það fyrirkomulag sem er við lýði bara fínt og telja að fáu þurfi að breyta. Segir í kynningu meirihlutans frá fundi 17. ágúst 2018:

Vænlegra til árangurs er að halda áfram á þeirri braut að samþætta þjónustu sálfræðinga annarri þjónustu á vegum þjónustumiðstöðva í hverfum í stað þess að hver skóli ráði til sín sálfræðinga í 40% starfshlutfall.

Að meirihlutanum þyki ástandið bara fínt er auðvitað bara áfall.

Til að barn geti notið þjónustu sálfræðings sem best þarf sálfræðingurinn að vera í skólanum. Hér má vísa í skýrslu innri endurskoðunar sem kom út í júlí 2019 en þar kom fram ákall skólastjórnenda að sálfræðingar kæmu meira inn í skólana. Skólastjórnendur ítreka það sem borgarfulltrúi Flokks fólksins segir að viðvarandi og stöðug nærvera sálfræðinganna gæti létt álagi á kennara.

Borgarfulltrúi Flokks fólksins hefur komið með enn aðra tillögu til að minnka bilið milli barna, foreldra, kennara og skólasálfræðinga. Í byrjun árs 2020 var lagt til að sálfræðingar í skólum færist undir skóla- og frístundarsvið en þeir eru undir velferðarráði. Með þeirri breytingu væri hægt að tengja skólana, börnin og kennara. Í raun má segja að það eru engin haldbær rök fyrir því að skólaþjónusta tilheyri ekki því sviði sem rekur skólana. Með þessari breytingu taldi borgarfulltrúi auknar líkur á meiri skilvirkni, skipulagi og framkvæmd á stuðningi við börn og ungmenni enda allt utanumhald þá undir sama þaki ef svo má segja.

Þjónustumiðstöðvar óparfa millistykki skólasálfræðinga og skóla

Borgarfulltrúi Flokks fólksins hefur alltaf sagt að þjónustumiðstöðvar séu óparfa milliliður í þessu tilliti og hamla aðgengi barnanna að sálfræðingunum.

Af hverju eru sálfræðingarnir á þjónustumiðstöðinni?

Rök meirihlutans fyrir þessu fyrirkomulagi eru að aðsetur sálfræðinga verði að vera á þjónustumiðstöð til að þeir geti tekið þátt í þverfaglegri vinnu. Fulltrúi Flokks fólksins spyr þá hvort sálfræðingar geti ekki tekið þátt í þverfaglegri vinnu þótt þeir hafi aðsetur í skólunum?

Sálfræðingar með aðsetur í skólum geta vel haldið áfram að vera í þverfaglegu starfi með þjónustumiðstöðvum hluta úr viku eftir því sem þykir nauðsynlegt.

Flokkur fólksins hefur borið þá tillögu upp munnlega í ræðu að fækka skuli þjónustumiðstöðvum. Vel kann að vera að hlutverk þjónustumiðstöðva sé mikilvægt t.d. til að tryggja jafnræði ýmissa verkefna milli hverfa. En milliganga þeirra milli skóla og skólasálfræðinga hefur ekki verið til þess fallið að stytta biðlista, nema síður sé. Nú þegar KEÐJA hefur verið stofnuð er einmitt lag að fækka þjónustumiðstöðvum. Þjónustumiðstöðvar eru að verða barn síns tíma og með fækkun þeirra er hægt að hagræða og spara.

Veita snemmtæka íhlutun á kostnað greininga

Draga úr greiningum og veita snemmtæka íhlutun er orðin eins konar klisja skóla- og velferðaryfirvalda borgarinnar. Snemmtæk íhlutun er eins konar tískuorð í dag sem skóla- og velferðaryfirvöld hafa gripið og beita fyrir sig í tíma og ótíma enda talið að það spari peninga. Snemmtæk íhlutun felur í sér að byrjað er að vinna strax með börnum sem sést að eru ekki að fylgja jafnöldrum sínum í þroska. Þeim er strax veittur markviss stuðningur í stað þess að bíða og sjá til.

Engu að síður er að þannig að það leggja ekki allir sama skilning í **snemmtæka íhlutun**. Fyrir marga þýðir snemmtæk íhlutun einmitt að leggja fyrir alls konar skimunarlista og kvarða, eins konar *mini greining* sem leiðir síðan í ljós hvort frekari greiningar er þörf eða hvort beita þurfi annars konar úrræðum. Snemmtæk íhlutun er fyrir öðrum meira að bjóða barninu upp á að vinna í smærri hópum, fara í hvíld, notkun umbunarkerfis o.s.frv. Það er mat fjölmargra sálfræðinga að til þess að mögulegt sé að veita markvissa snemmtæka íhlutun þá þarf oft að greina fyrst. Algengast er að lögð sé áhersla á einhverjar aðgerðir samhliða greiningu. Aðalmálið er vissulega að bíða bara ekki eftir niðurstöðum greiningar og vera stikkfrí á meðan.

Í þeim tilfellum sem snemmtæk íhlutun felur í sér skimun (mini-greining) eru notuð ákveðin mælitæki sem dæmi *HLJÓM-2, EFI-2, Íslenski málhljóðamælirinn, AEPS-listarnir, ASEBA-listar, AAL-listinn, Íslenski þroskalistinn o.fl*

Óhætt er að segja að í „snemmtækri íhlutun“ felist allt mögulegt allt frá litlu innngripi og aðlögun fyrir barnið yfir í nokkuð ítarlega skimun/mini-greiningu með tilheyrandi mælitækjum og kannski oftast blöndu af hvoru tveggja.

En ef það er áhersla á snemmtæka íhlutun í skólum borgarinnar af hverju er þá þessi langi biðlisti?

Það fyrsta sem kemur upp í hugann er að sú snemmtæka íhlutun sem veitt er sé þessleg að hún sé meira í formi aðgerða en ekki skimunar (minigreiningar) og að aðgerðirnar duga ekki til að leysa vanda barnanna?

Borgarfulltrúi Flokks fólksins veltir því upp hvort reynt sé of lengi að veita snemmtæka íhlutun sem kannski er ófullnægjandi ef tekið er mið af vanda og vanlíðan barnsins o. g. fái seint eða aldrei þá nauðsynlegu greiningu sem það þarf. Dæmi eru um að börn útskrifist úr grunnskóla í mikilli vanlíðan eftir að hafa barist í bökkum námslega- og félagslega og án þess að vita hverjar séu grunnorsakirnar. Þessi börnum var mjög líklega veitt „snemmtæk íhlutun“ á sínum tíma. Þegar ljóst var að það dugði ekki fóru þau á biðlista og svo enn annan biðlista og útskrifuðust svo án þess að náðist að veita þeim fulla greiningaþjónustu. Önnur fóru kannski aldrei á neinn biðlista heldur týndust bara. Þeir foreldrar sem hafa efni á fara með börn sín í athugun á stofu út í bæ gera það vissulega frekar en að láta börn sína dúsa á biðlista mánuðum eða árum saman.

Það er mat fulltrúa Flokks fólksins að snemmtæk íhlutun í hvaða útgáfu sem er á aldrei að vera hugsuð sem leið til að draga úr þjónustu við börn eða útiloka annað úrræði. Að grípa inn í með viðeigandi aðgerðum sýni barn merki um vanlíðan og vanda er sjálfsagt og eðlilegt en á ekki að koma í staðinn fyrir neitt annað eða breyta neinu um það hvort barn kunni að þurfa greiningu eða ekki. Milli þessara tveggja póla er ekki endilega línulegt samband.

Staðreyndin er sú að vandi sumra barna verður ekki ljós nema að þau kanna með viðhlítandi kvörðum, prófunum og viðtölum. Sem dæmi, þá er illt mögulegt að greina slakt vinnsluminni nema með viðeigandi vitsmunaprófi. Fyrirlögn þess og fleiri sambærilegra prófa/kvarða tekur vissulega tíma.

Öll börn fara í skimun um 4ra ára aldur hjá heilsugæslunni. Þar koma fram fyrstu vísbendingar hvort barn kunni að glíma við vanda á sviði vitsmunapróska og hegðunar. Því miður hefur skóla- og velferðaryfirvöld ekki borið gæfa til að kalla kerfisbundið eftir þessum upplýsingum, með samþykki foreldra að

sjálfsögðu. Slíkt samstarf hefur heldur ekki verið formgert og er nú bara hipsum haps. Það myndi breyta miklu ef næðist að koma á formlegu samstarfi og tengingu þarna á milli og kostar það ekkert annað en það að skóla- og velferðaryfirvöld taki upp tólið.

Afleiðingar

Börnin sem þola ekki bið

Börn sem fá ekki aðstoð með vandamál þróa oft með sér djúpan sálrænan vanda. Fáí barn ekki aðstoð er einfaldlega mjög líklegt að vandinn vaxi og verði jafnvel óviðráðanlegur þegar kemur að unglingsárum.

Vissulega er reynt að forgangsraða og þau mál sem ekki þola bið eru tekin frammar á biðlistann. En hvernig mál eru það sem ekki þola bið? Óhætt er að segja að ef mál barns er metið þannig að það þoli ekki bið er sannarlega alvara á ferð. Hér er jafnvel um að ræða unglinga sem komnir eru með sjálfsvígshugsanir, viðhafa sjálfsskaða og eru jafnvel byrjaðir í einhverri neyslu. Fullvíst er að sá vandi hefur einhvern aðdraganda og jafnvel langan aðdraganda. Mál barns verður ekki alvarlegt á einum degi heldur er vandinn jafnvel búinn að krauma mánuðum saman. Börn sem hafa aldrei fengið greiningu á vanda sínum hafa jafnvel frá upphafi skólagöngu liðið sálarkvalir. Þetta eru oft börnin sem láta lítið fara fyrir sér, eru e.t.v. með mikinn athyglisbrest, feimin, óörugg og hægt og sígandi hefur sjálfsmatið laskast og sjálföryggið horfið. Þetta eru stundum börnin sem lögð hafa verið í einelti sem ýmist hefur farið dult eða ekki náðst að taka á.

Sú stefna að víkja frá greiningum og telja að einhver útfærsla af snemmtækri íhlutun komi þar í staðinn lýsir vanþekkingu borgaryfirvalda á málaflokknum. Sífellt er verið að bera íslensk börn saman við börn í nágrannalöndum. Þar eru ekki svona margar greiningar segja yfirvöld. En munurinn er sá að í þeim löndum sýna kannanir einnig að börnum líður mun betur en á Íslandi. Vanlíðan barna á Íslandi og þróun í þeim efnum má sjá m.a. í niðurstöðum PISA, skýrslum landlæknisembættisins og fleiri rannsóknum.

Skóla- og velferðaryfirvöld bera íslensk börn saman við börn nágrannalanda okkar þegar hentar t.d. þegar þarf að rökstyðja að ekki þurfi að láta meira fé í málaflokkinn. Miklu fé er varið í sérkennsluna en hún hefur hins vegar aldrei verið árangursmæld. Óreiðan í skóla- og velferðarkerfinu þegar kemur að þessum málum er engu lík.

Börnin sem þola bið

Það er sérstakt þegar talað er um að barn sem er að óska eftir sálfræðiaðstoð þoli bið. Skyldi einhver hugsa um hvað gerist hjá barninu á meðan það bíður. Mál sem þola bið þurfa iðulega að bíða lengi. Í svari frá velferðarsviði segir að lang flest mál hafni í 3. flokki en það er flokkur mála sem þolir „bið“ samkvæmt flokkunarmati skólalþjónustu.

Þegar barn hefur beðið lengi eftir þjónustu hefur vandi þess oft undið upp á sig og getur á einni svipstundu orðið bráður vandi sem ekki hefði orðið hefði barnið fengið fullnægjandi aðstoð á fyrri stigum.

Ekki er hjá því litið að af einhverjum orsökum hefur fjölgun beiðna til skólalþjónustu aukist. Fjölgun hefur aukist um 23% á milli ára og fjölgun kemur ekki til af engu. Þetta er mikið áhyggjuefni og er það á ábyrgð skóla- og frístundaráðs og velferðarsviðs að komast að hverju það sætir. Þessari fjölgun þarf að mæta, með öðru en að láta börn dúsa á biðlista.

Hvað vill meirihlutinn í þessum málum?

Eftir því sem fram kemur í kynningu sem haldin var á velferðarsviði 2018 þá þarf að auka stöðugildi sálfræðinga um 2.4 til að tryggja öllum grunnskólum borgarinnar 0.4 stöðugildi sálfræðinga í hvern skóla (hlutfall stg. á skóla eftir hverfum á bilinu 0.22 –0.72). Þar með er það viðurkennt af velferðaryfirvöldum að fjölga þarf stöðugildum. Engu að síður er ekki að sjá að neitt slíkt sé í farvatninu.

Meirihlutinn talar um í sömu kynningu að þjónusta sé samfelld, heildstæð og óháð staðsetningu, hvort sem er í leikskóla, grunnskóla eða frístundastarfi.

Í dag er þjónustan því miður ekkert af þessu og vel má opna fyrir þá umræðu að sennilega er skóla- og frístundaráð ekki að framfylgja lögum um grunnskóla 91/2008, reglugerð um sérfræðiþjónustusveitarfélaga við leik- og grunnskóla og nemendaverndarráð í grunnskólum 584/2010 og framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks.

Sú tillaga sem hér er lögð fram hefur fengið skoðun margra, bæði sálfræðinga og læknis. Þess er vænst að borgarstjórn víki frá tilhneigingu sinni að fella eða vísa málum eins og þessum frá með kerfisbundnum hætti þótt ekki væri nema vegna barnanna í borginni sem vermt hafa biðlista jafnvel megnið af ævi sinni.

Kolbrún Baldursdóttir borgarfulltrúi Flokks fólksins